

BAKÓ ENDRE

Juhász Gyula nagyváradi költő-portréi

A magyar líra a 18. század végén, Kazinczyval, Csokonaival, Berzsenyivel stb. vált nagykorúvá. A fejlődés sok tényezője közül figyelemre méltó az alanyiasságban jelentkező alkotói öntudat, mint speciális lírai érték. Ennek egyebek mellett egyéni és nemzedéki kivételése a felújított görög műfaj, az episztola, a költői üzenet a költőtárshoz vagy más jeles kortárshoz. E nyílt levelek többnyire azzal a céllal íródtak, hogy a magyar kultúra és irodalom helyzetét a nyilvánosság előtt pertraktálják, s ezáltal hozzájáruljanak a hazai művelődés fejlődéséhez. (Pl. Berzsenyi: *Kazinczy Ferenchez*; Csokónai: *Főhadnagy Fazekas úrhoz* stb.) A magánéleti mozzanatok szinte mellékesek. Az emelkedett gondolatok adekvát műneme az óda. Arany és Petőfi azt is megengedte magának, hogy egymáshoz intézett költői leveleik némelyikét humorba mártásák, ezzel is gazdagítva a műnem hangregiszterét és szemléleti tartományát. Az episztola divatja folytatódott a huszadik századi magyar lírai gyakorlatban is. Elég csak Adynak Móricz Zsigmondhoz intézett költeményére utalnunk. A korszak vezető poétái közül talán Juhász Gyula küldte a legtöbb költői üzenetet, nagyváradi poeta-társai közül hármat is részesített benne. Ezek az episztolák nem tartoznak életművének törzsanyagába, de érdekes, olykor rejtett emberi-lélektani dokumentumokat hordoznak, ezért érdeklődésre tarthatnak számot.

1.

Árnyékos életében szinte kivétel volt az a bő három év (1908. február 12. – 1911. június 29.), melyet Váradon töltött. Ott érett jelentős költővé, s a barátok telt hangú kórusában maga is aktív hangadóvá vált. Nemcsak verseket alkotott, de maradandó színházi referádákat és újságcikkeket írt,

BAKÓ ENDRE (1938, Derecske) újságíró, irodalomtörténész. Magyar irodalom szakos tanári diplomát szerzett. Később kulturális újságíró, tanulmányok, kritikák szerzője. 1988-ban alapítója a debreceni Csokonai Kiadónak, a rendszerváltás után a Hajdú-Bihari Napló főszerkesztőjeként dolgozott. A debreceni és a bihari irodalom specialistájaként tartják számon, e tárgyban több kötetrel jelentkezett.

szervezett, szerkesztett, harcolt, fontosnak és erősnek érezte magát. Életre szóló, költészetét, egyben a magyar szerelmi lírát gazdagító, ugyanakkor fájdalmas élményét is ott szerezte. A helyi Szigligeti Színház bemutatta *Atalanta* c. operettjét (utána a debreceni városi színház is!), majd *Szép csöndesen – Szögedi idill* c. egyfelvonásosát.¹ A *Holnap városa* c. lírai feljegyzésében írja 1914-ben, hogy amikor 1908-ban, egy februári napon Nagyváradra érkezett, „A sze-

1. Többször idézünk a kritikai kiadásból: *Juhász Gyula összes művei* 1–9. Szerk. Péter László. Bp. 1963–1981. A váradi bemutató időpontja 1909. jan.

gény és becsületes ifjút egy másik poéta – mert persze ő is poéta volt – várta.”² Ez a poéta Dutka Ákos volt, akivel még komaságba is került: Ágnes lányának keresztapja lett. Dutka emlékezése szerint az ifjú Emőd Tamás is vele tartott. Úgy látszik, ez alámerült Juhász tudatában.³ Mindkettőjükkel nem múló barátságot kötött.

Dutka Ákosnak 1908 tavaszán látott napvilágot második verseskötete, ezt Juhász két helyen is recenzálta. Előbb váradi lapban adott hírt róla. „Dutka érzése igen erős, képzelete igen dús; poéta a javából. Ha valakihez, én Kölcseyhez hasonlítanám, az én kedves, nagy költőmhöz, mert rokon az ő rokonszenves, mély elborulásuk és dallamos szívük. Dutka a lírai formának is jelentékeny művésze: a szabad verset finom érzékkel és nagy szerencsével próbálja fejleszteni. [...] Dutka Ákos verses könyvéből egy igaz emberi szív dobog, és egy szép művészi világ ragyog felénk.”⁴ Júniusban a *Szeged és Vidéke* c. lapban szemlélte. Neheztelve írja – egyebek mellett –, hogy „a budapesti kritika szokott diplomatikus modorában bánt el ezekkel a szép, finom, nagyon szomorú, de őszinte versekkel. Egy sokat élt, vergődött és még mindig nagyon vergődő testvérem egyéniséget, színt, dallamot reveláló verseiről van szó. Ez a Dutka Ákos egy nagy mimózálélek. Egy bús, ezüsthangú eoelhárfa. Olyan sejtései, remegései vannak, amelyek becsületére válnak minden nyugati poéta léleknek. [...] Lehet, hogy sok monotónia van még benne, de amit ez a monotónia kifejez, az nagy érzés és az igaz művészettel, szuggesztív hatalommal szól hozzánk. [...] Dutka Ákost szeretem, és nagyra becsülöm....”⁵

A *Holnap* c. antológiának is ők voltak a legbuzgóbb szervezői, rendezvényeken is szerepeltek együtt, több írásukban méltatták egymást. Juhász szeretetének 1909 októberében versben is kifejezést adott. (*Episztola Dutka Ákosnak*). A két tíz-, illetve az egy tizenegy soros ódai hangú költemény Dutkát mint hallgató poétát állítja elének, akinek azonban a hallgatása beszédes: zajt vertek körülötte és sebeket osztottak rá. De „Ez a magány és ez a csend az áldott, / Ebből fakad az új harc és az új dal.” Vagyis a hallgatás az erőgyűjtés ideje. Ezért irigylis a nagy hallgatót. Érdekes ellentmondás optimista víziójában, hogy az új erőre kapott magyar bánat és magyar dal a Marseillaise-be fog csapni. (?) Értéktudatában Dutka a magyar költészet élvonalában áll. A har-

madik versszakot a remény lebegteti: hisz abban, hogy a címzett hamarosan dalolni fog, amit gyermek, szerelem és bánat egyként stimulál. Az óda a bizonyágtevés után (S te is dalolni fogsz!) közösségivé tágított hangot üt meg: „Ó, dalolj nekünk!”⁶

A kritikai kiadás szerint „a zajt vertek aligha vonatkozhat az egy évvel azelőtti »duk-duk affér«-ra, amint azt Dutka sejteti”. De mi más jöhet szóba? A zajt *A föld meg a város* c. második kötete kapcsán kezdték verni Dutka körül. Nyíltan vagy burkoltan Ady Endre epigonjának bélyegezték, Ady is a maga utánczóik között jelölte ki helyét. Ezt a váradi költő a szívére vette, s a duk-duk affér zaja is sokáig visszhangzott lelkében. Juhász méltán írja 1910-ben: mindez „egy időre egészen elcsüggesztette őt, sőt – ami poétánál a legfájóbb – elnémította a mi kedves poétánkat. Mert nem szabad felednie éppen Nagyváradnak, hogy a körösparti magyar tájnak és városnak par excellence poétája ez a Dutka Ákos...”⁷ Miként Ady Endre és Dutka Ákos kapcsolatáról írott dolgozatunkban próbáltuk bizonyítani, a meghitt barátság fonala ekkor meglazult. Dutka ugyan Ady halála után – saját jól felfogott érdekében is – a kettőjük között támadt konfliktust igyekezett elhallgatni vagy bagatellizálni, s az Ady-kultusz egyik szertartásmestere lett. De Adyról készült írásainak, *A Holnap városa* c. önéletrajzi regényének is feltűnő hiányossága, hogy az 1909-től Ady haláláig terjedő időszakra vonatkozólag nincsenek személyes élményei.⁸ Juhász Gyula nyilván jól ismer-

17.; a debreceni 1909. febr. – I. k. 456.

2. In *Juhász Gyula válogatott művei*. Bp. 1981. 599–601.

3. Dutka: *A Holnap városa*. Bp. 1955. 125.

4. *Dutka Ákos könyve*. – *A föld meg a város*. 1908. In JGyÖM, 5. k. 192–193.

5. Dutka Ákos versei. In *Juhász Gyula válogatott művei*. Bp. 1981. 541–542.

6. Az *Üstökös* c. lap gúnyverssel (Episztola Rútka Mákosnak) reagált a költeményre. JGyÖM. I. k. 478–479.

7. *Dutka Ákos*. JGyÖM. V. k. 355–356.

te Dutka sérelmeit, költeményét is gyógyírnak szánta lelki sebeire. Dutka az episztolára nem felelt verssel, de a kéziratot megőrizte, s közölte életrajzi regényében. Juhászt már korábban mindörökre szívébe zárta, s a *Holnap* kapcsán szőtt Várad-mitológiájában mint demiurgoszt szerepelteti. Egy késői versben (1962) méltatta egykori harcostársát. (*Juhász Gyulának*)

Ebben nem személyes emlékeket öntött lírai formába, de az alanyiasság mégis jelen van abban, ahogyan megvonja Juhász Gyula költészetének mérlegét. Ez leginkább ezekben a sorokban jelentkezik: „Mert te voltál a Nagy már ott is, Váradon, / Mikor mások neve zengett hangos szájakon.” (Ha jól meggondoljuk, ennek is van tudatalatti Ady-ellenes éle! Ki másnak a neve zengett hangos szájakon?) De nem kevésbé szubjektív az a gesztus, amellyel nagy kortársai véleményével szembeszegülve Juhász egyetemes költői halhatatlanságát hirdeti. „Gyéánt csillaggá vált a tiszai homok,⁹ / Szoborra nőtt régen tiszta homlokod, / S megtanulja lassan az egész világ, / Hogy sírt, sóhajtott, mit is tanított / a te szürke szád.”

2.

Nagyváradon hamar szívéhez nőtt a szolgálatkész Emőd Tamás, akit egy hozzá küldött levelében tréfásan „magyar Rimbaud”-nak nevezett.¹⁰ Emőd sokat segített neki a váradi beilleszkedésben, később versei összegyűjtésében stb. Az *Atalanta* váradi bemutatójáról „Kevés konkrétummal, hangzatos szép szavakkal dicsérte barátja alkotását,¹¹ s elkísérte a debreceni bemutatóra is. E barátág első verses dokumentuma *Az utolsó vacsorán* (1909, eredetileg *János*) c. költemény *Emőd Tamásnak* szóló ajánlással. Ebben az üzenet áttételes, nem személyes, a versalany Jézus utolsó óráinak hangulatát próbálja felidézni és átérezni, majd helyzetdallá fordítja a lírai „ábrázolást”, és az ő nevében beszél. Az elválás szomorúsággal tölti el a Mestert, de vigasztalja a szíven pihenő tanítványt: „Ne sírj, tiéd az élet titka még, / Ne félj, ha holnap a kárpit hasad, / Az ajkadon az élet csókja ég, / És ifjúságtól szőke még hajad!”

A kép már *Az utolsó vacsora* c. (1908) költeményben feltűnik: „János a Mester nagy szíven pihen”. Mivel az Emődnek aján-

lott vers mottója: „Quem maxime diligebat” – vagyis „Akit a legjobban szeretett” –, nem erőltetett a szöveget az átképzés révén úgy értelmezni, mint Emődhöz intézett szeretet-vallo mást és önzetlen biztatást.¹² Mindenestre Emőd a parnasszista költeményt felvette az *Emőd Tamás versei* (1911. Nv.) című kötetébe, s a könyvet megküldte Juhásznak, s azt ez a gesztus „boldoggá tette egy időre.” Tervezte, hogy írni fog a kötetről – „amely jobban tetszik, mint gondoltam” –, de ez elmaradt.¹³

Az újabb verses levélnek (*Üzenet Szakolcáról, 1913-ból – Emőd Tamásnak*) a címzettje szintén a hallgatás állapotában leledzik, akárcsak Dutka. „Száműzetésének” állomásán kedves, fiatal, költő barátja felől gondolkodik. Számára az ő hallgatása is beszédes, mert „személyes ismerőse” az Emődöt körülölelő csend, amely származhat az újságírói robot okozta fáradtságból, „Vagy hogy vers nélkül egészségesebb az élet, / S élni szép: ez az igaz művészet?” Ebben a kérdésben implicite Juhász Gyula életjátszmájának alapkérdése fogalmazódik meg. Ő maga így jellemezte fiatal önmagát: „Egy aszkéta komorsága az arcán, és egy bohém csöndes derűje a szívében.”¹⁴ Borbély Sándor írja kismonográfiájában a költő szakolcai éveiről: „A lírikus belső lelki életében dúló harc még nem dőlt el, változatlanul folyik a tusakodás, a párviadal a katolikus aszkézis és a pogány életöröm között.”¹⁵ Az Emődöt kísértő életélvezet vonzását is megértené: „Hisz ifju vagy, és kedves ifju nőknék”. Az ő élet- és erotikus sóvárgása

8. Bakó Endre: Dutka Ákos és Ady Endre – Egy irodalmi barátság természetrajzához. In *Rejtett vízjelek*, Dbr. 2008. 9–36.

9. Babits írta róla: „költészet szürke, mint a tanyai homok”. Egy Juhász anto-

lógia előszava. *Nyugat*, 1939/12.

10. JGYÖM, 9. k. 218.

11. JGYÖM, 4. k. 501.

12. A kritikai kiadás szerint az alanyváltás utáni vers beszélni – Jézus – az átképzés során nem

csak Juhász, Ady is lehet. Ez azonban szinte ki van zárva! JGYÖM, I. 475.

13. GyÖM., 9. k. 244.

14. *A Holnap városa*. i. h.

15. Borbély: *Juhász Gyula*, Bp. 1983. 145.

azonban, melynek egyik eklatáns darabja *A bűnös barát* c. költemény, végül azért maradt meddő, mert genetikailag hajlamos volt a depresszióra, s egyszerűelmű ember lévén, csalódnia kellett. Az Emőd előtt megcsillantott életperspektíva voltaképpen ugyanaz, mint az előbbi költeményben.

Emőd 1914-ben adta közre *Juhász Gyula* c. költeményét.¹⁶ Mivel kötetében nem olvasható, közöljük a szöveget. „Kispap korában kertjén át futottak / a roppant szárnyú »rossmersholmi szürkék«, / s hogy vízióit vesztig vezekelve, / rossz lovakon egy tót faluba küldték. // Az ágyán könyv és bús kolostor illat, / és abroszán is könyvek, sárga gyertyák, / húsvét hajnalban piros bort ivott és / egy sétatéri kő-nimfát ölelt át. // Nesztek – szolt busan, – arany, mirha, tömjén... / (kezét rendőr kard akkor szelte széjjel) / Váradon tél volt, hogy egy szőke ringyó / ablaka táján verselt minden éjjel. // Ma valahol tán ő volna viczispán, / ha kisbögőből iszik bort az őse – / és nem csorgatná vérét a borába / Új-Magyarország legszebb hegedőse. // * // Így élt szegény, havonta száz forintból. / És élni fog Pro testamenti teste. / »...Halottaiból megtérend ki Lázár, / s negyednap multán menni kezd a teste.«”

A lírai portrét Emőd szeretett barátja élettényeinek mozaikjaiból rakta össze, melyeket részben személyesen, részben hallomásból ismert, hiszen bizalmas természetűek is voltak köztük. Juhász kispap is volt, ami mély nyomot hagyott lelkivilágában. A klostromban éjszaka gyakran felkelt, és túlbuzgóságában a hideg kövezeten imádságba merült. A meditációk alkalmával olykor látomásai támadtak. De „a rossmersholmi szürkék” jelzős összetétel Ibsen-rajongására is utal. A „tót falu” nyilván Szokolca, amely ugyan határszéli morva kisváros volt, de Váradhoz képest falu, a magány öble. Tény az is, hogy 1904 novemberében egy diáktüntetés alkalmával a kezét megsértették, de széjjel nem szelték. Emőd egy későbbi emlékezésében konkrétan is felidézi azt az esetet, mikor Juhász „az Ezredévi emléktár szobrának kő-Hungáriája elé térdelt és rögtönzött versekben sírva vallott a márványasszonynak szerelmet.”¹⁷ A barát nyilván afeletti felháborodásában „ringyózza le” Annát, hogy nem költőtárs szerelmét viszonozta, de ezzel akaratlanul is karcot ejtett a gyöngyházfényű Anna-verseken: a költőt egy ringyó nyűgözte le? A szakirodalomban nem találtuk nyomát annak,

hogy bárki – akár Juhász, akár Anna, akik olvashatták Emőd versét – reflektált volna a durva kitételre. Nagyon találó az a feltételezés, hogy Juhász protekció hiányában nem kapott képességeinek megfelelő állást, holott „választott magyar”, kiemelkedő személyiség, az Új Magyarország dalnoka. A nagy jövő jóslás, a vaticináció, mint alkalmazott eposzi kellék, a szerző szilárd meggyőződését fejezi ki Juhász költői értékét illetően.

Az *Emőd Tamás verseiben* (1939) és a legújabb kötetben (*Egy másik csillagon*, 2000) is megjelent egy *Juhász Gyula* c. kétrészes költemény, amely az előbbinek néhány motívumát ismétli, de nem javított változatról, más versről van szó! A költemények modalitása abban megegyezik, hogy különböző képekkel bár, de Juhász Gyula magányosságát festik. Ebben „a dzsentri tükröt tört / és a polgár sakkozott.” De a lényeges hangnembeli eltérés Annát illetően van a szövegben. „Anna tündöklő ión vállait és / szeráfi szőkeségét ünnepelve / míg Annánál (ó, örök dal) a nyeszlett / kis aljegyzőcske ült.”

Juhász 1924-ben a *Szív küldi szívnek* c. operett szövegírójának küldte újabb üzenetét, abból az alkalomból, hogy Szegeden is műsorra tűzték a dalművet. A versbe beleszötte a népszerű dal kezdő szavait. Emőd a verset belevette összegyűjtött verseinek kötetébe (ami ugyan halála után jelent meg), némileg eltérő szöveggel, illetve szerkezettel, továbbá egy kétsoros versszak nélkül. A kritikai

16. *A Hét*, 1914. 11. sz. május 15. 173.

17. A költő és a halál. *Reggeli Újság*, 1936. máj. 18. Idézi Indig Ottó: *Juhász Gyula Nagyváradon*. Bukarest, 1978. 65.

kiadás nem tud erről a változatról. Hogy aztán ez valóban variáns, amit Emőd esetleg magától Juhász Gyulától kapott, avagy rosszul idézte a verset, ez már kideríthetetlen. Annyira bizonyos, hogy egy Zsolt Bélával folytatott vitájában gondatlan trehányással bánt Ady verseivel: pontatlanul idézett sorokat és különböző verseket egybegyűrt, nyilván megfakult emlékezetére támaszkodott.¹⁸ Juhász profán episztolája egyúttal udvarias gesztus, implicite jelzi, hogy figyelni barátja ténykedését, ám felbuzog benne a megtört nemzeti fejlődés feletti keserűség: a Piros Holnapból szürke jelen lett.

3.

Az Emőd Tamásnak küldött első üzenettel egy időben (1913) emlékezett meg egy másik váradi poétáról, egykori, korán elhunyt költőtársáról, akit ma már nem tart számon az irodalomtörténet. Homonnai Albert (eredetileg Hartmann Albert Adolf, amúgy Vántus Károly sógora) 1882-ben született Temesváron, Kolozsváron jogot végzett, ügyvédi vizsgát tett, Váradra került, ott ismerkedett meg Juhász Gyulával.¹⁹ Dutka Ákos is megemlékezett róla *A Holnap városa* c. regényében. 19 éves korában jelent meg első kötete (*Én*), amelyet Ady fanyalogva bírált, azt üzent a fiatalembernek, hogy találja meg a maga „én”-jét, „azt, amely leszámolva magával, be tud illeszkedni a világba, s ismeri a maga céljait”.²⁰ Később mégis tehetséges költőnek és drámaírónak tartották. 1904-ben megjelent *Kagylógyöngyök* c. kötetében van egy *Apám* c. vers, ebben büszkén vallja, vállalja, hogy az ezresek bezsebelése helyett a szenvedő milliókért akar küzdeni. „Apám, hajtsd főd keblemre: a Marseillaise-t / Egy emberiség hévvel dalolja ott”. 1906. február 11-én került színre a Debreceni Városi Színházban *Az ifjú Csokonai* c. vígjátéka,²¹ amely Oláh Gáborral megosztva nyerte el az ezerkoronás díjat Zilahy Gyula debreceni színházigazgató pályázatán. A darab jobb, mint az Oláh Gáboré, mert humora modernebb, bár itt-ott súrolja a cinizmust. Csokonai barátja, a luciferi Puky így bölcselkedik. „A boldogság csupán a közlelkek mulatsága. Egy boldog életet végigélni nem is érdemes.” A bankettre írott versike is cinikus: „[...] // [...] // Mégis szép dolog a dicsőség! / S én most csak áldom istenem, /

Hogy Csokonai élt – mert másképp / Ebből nem volna semmimem.”²²

Később azonban súlyos betegsége visszahúzódná, emberkerülővé tette. 1911. szeptember 4-én, Budapesten halt meg idegbajban. A *Színházi Hét* nekrológjában kiemeli az író magányosságát. A szövegben háromszor fordul elő a tehetséges jelző. „Mikor Beöthyék bemutatták a Gyges és Tudót, egy egészen ismeretlen fiatalember lépett ki a lámpák elé. Ismeretlen, de nagyon tehetséges.” A lap úgy tudja, „Két darabja maradt, mindkettő érdekes, roppant tehetséges munka, mindkettő ott van Beöthy fiókjában.”²³

Hogyan jutott Juhász Gyula eszébe 1913-ban verset írni róla? Emőd Tamás kérte 1913. május-júniusában, hogy küldjön verseket a *Nagyváradi Naplónak* készülő új kötetéből, „olyasmit, amik néhai váradi napjaidra való emlékezések, és amik mostani életről beszélnek”. Valószínűleg ez juttatta eszébe Homonnai Albertet. Juhász is a fiatalon elhunyt költő egyéniségének gúnyos, cinizmusba hajló vonását emeli ki elsőnek. „Én láttam őt ifjú halála révén, / amint mosolygott sorson, életem, / amint gúnyolta a meddő keservet / s nyilatdat, szörnyű szerelem.”

Homonnai a vers szerint is „a léha, balga, üres tömegetől elvonult”, de a költőtárs tudja, (bizonyára a maga példájából is), hogy lelke mélyén „mily honvágy élt az Életért, mily szomjúság, mily tantalusi mámor”. A kommunikációs forma itt fordulatot vesz, a monológ *Barátaim* megszólí-

18. Bakó Endre: Polémia a nagyváradi Ady Társaság körül. *Várad*, 2013/4.

19. Gulyás Pál: *Magyar írók élete*. XIV. k. Bp. 1993. 102.

20. Egy verseskötetről. *Szabadság*, 1901. január 19., ill. *Ady Endre ÖPM*

(1897–1901) I. k. Szerk. Koczka Sándor; Bp. 1955. 426–427.

21. *Debreczeni Független Újság*, 1906. febr. 12. 1–2.

22. *Irodalmi és művészeti vacsora*. Debreczeni Független Újság, 1906. febr. 11. 5.

23. *Színházi Hét*, 1911. szept. 9–16. 11. Az *Oberammergau* c. útirajz belső borítóján olvasható teljes bibliográfiája. 1. Én, 1901. Nagyváradi, költemények; 2. A fenséges

tással folytatódik, majd ismétlődik. „Barátaim valamit tenni kéne, / ajkam dalolni, s kérni tud csak itt, / Várad, ki városa vagy a jövőnek, / ó, ne feledd szegény Homonnait.”

A vers alatt Antal Sándor (aki korábban nekrológot írt Homonnairól) elárulja, hogy Juhász Gyula betegen írta a költeményt, majd idéz is levélből. „Betegágyamban írtam és a halál lázas fantomjával viaskodva kissé. Az élet újabb haladékat adott ismét és most e verssel sietek leróni régi tartozásomat jó Homonnainak.”²⁴

4.

A Holnap poéta-lányának, Miklós Jutkának nem küldött episztolát, de elsőként üdvözölte második verseskötetét. Őt is az Ady-epigonság vádja alól mentette (habár menthetetlen volt!), de az *Élet őfelsége* c. kötet (1909) értékeket is tartogat. Szerinte a könyv egy szép, harmonikus egész. „Én magát az embert is ismerem, és csodálom erős, férfias lényét, amelyben semmi póz, semmi kékharisnyás, csak igazság, jóság van, és valami szuggesztív rajongás él az emberi haladás, a szabadabb jövő iránt.”²⁵ Később így emlékezett rá: „Egy régi ház vár, ahol egy ibsenien komoly és igazi költőnővel beszélgettem, az élet rejtelseiről, s akit ez a rejtelmes élet s az ismeretlen nosztalgia az Újvilágba vitt.”²⁶ Egy Miklós Jutka-levél tanúsága szerint a rokonszenv kölcsönös volt közöttük.²⁷

Juhász Nagyváradon és Szegeden egyaránt baráti kapcsolatot ápolt Somlyó Zoltánnal, az „átkozott költővel”, ezt Zsoldos Sándor dokumentálta egy tanulmányában. Juhász két Somlyó-kötetről (*Dél van*, 1910; ill. *Somlyó Zoltán új versei – Északra indulok*, 1912) írt, ezek inkább baráti sorok, semmint kritikák. Egy levelében is említi Somlyót, mint szerelmi életének ismerőjét.²⁸ Verset azonban nem menesztett hozzá. Nem így Somlyó! Sokat emlegetett Ő, *Várad: villanyváros* c. költeményét is Juhász Gyulának ajánlotta.²⁹ *Nyitott könyv* c. háromrészes lírai pamfletjének (1916) első részében több darab is „élénk színekkel ecseteli [...] a nagyvárad szépe és csúnya napokat”. A *kékmacska* alcímű vers egyben remek gyorsfelvétel „a paposarcú, tűzszemű, réveteg Juhászról”, akit vérbeli barátjának nevez.

tojás. 1903, Nv. Szatíra; 3. Kagylógyöngyök, 1904. Bp. Költemények; 4. Az ifjú Csokonai, 1906. Bp. Komédia; 5. Sophus Michaelis: Forradalmi nász, 1908. Bp. Színmű – Fordítás; 6.

Gyges és Túdó, Bp. 1910. tragédia három felvonásban; Oberammergau, 1911. Bp. Útirajz. 24. JGYÖM. II. 455. 25. Miklós Jutka új verses könyve. *Nagyvárad*, 1908. okt. 16. 1–2.

Episztolái közül az egyik legművészebb a klasszikus eszközökkel felépített *Gulácsy Lajosnak* küldött kompozíció, mert benne világképének, életérzésének csaknem teljességét bontja ki, holott Gulácsy akkor már évek óta elborult elmével vegetál a budapesti Lipótmezei Elmegyógyintézetben. Jóllehet Indig Ottó szerint Gulácsy huzamosabb ideig Váradon élt, „Juhász talán legközelebbi barátja”, mégsem számítható par excellence váradai művésznek,³⁰ ezért ennek az ódának a bepillantásától eltekin-tünk.

26. A *Holnap városa*. i. h.: 601.

27. „...maga azok közé tartozik, akiknek a társasága élvezet és nem teher nekem.” JGYÖM, 9. k. 182.

28. Zsoldos: Somlyó Zoltán és Juhász Gyula kapcsolata. *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*. T. XIX. Szeged, 1983. 115–121.

29. *Nagyvárad Napló*, 1910/60. sz. melléklet.

30. Indig: *Juhász Gyula Nagyváradon*. Bukarest, 1978. 50.